

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Обґрунтовано важливість впливу історико-географічних факторів на функціонування культурної сфери. Охарактеризовано умови розвитку галузі культури Волинської області на протязі всього історичного часу. Виділено сім історичних періодів формування культурної сфери мезорегіону, які співпадають із політичними етапами. Проаналізовано, які умови розвитку культури були характерні для кожної історичної епохи та як вони вплинули на сучасну ситуацію у культурній галузі мезорегіону. Найбільшу увагу приділено радянському періоду, у зв'язку з тим, що саме в цей час відбувалося формування мережі закладів та установ культурної сфери, яка збереглася в своїй переважній більшості й функціонує досі. Визначено перспективи подальших досліджень історичних особливостей розвитку культурної галузі Волинської області.

Ключові слова: історико-географічні чинники, історичні періоди, історичні умови, культурна сфера, заклади культури, компонентна структура культурної сфери.

Обоснована важность влияния историко-географических факторов на функционирование культурной сферы. Охарактеризованы условия развития отрасли культуры Волынской области на протяжении всего исторического времени. Выделено семь исторических периодов формирования культурной сферы мезорегионы, которые совпадают с политическими этапами. Проанализировано, какие условия развития культуры были характерны для каждой исторической эпохи и как они повлияли на современную ситуацию в культурной сфере мезорегионы. Наибольшее внимание уделено советскому периоду, в связи с тем, что именно в это время происходило формирование сети учреждений культурной сферы, которая сохранилась в своем подавляющем большинстве и функционирует до сих пор. Определены перспективы дальнейших исследований исторических особенностей развития культурной сферы Волынской области.

Ключевые слова: историко-географические факторы, исторические периоды, исторические условия, культурная сфера, учреждения культуры, компонентная структура культурной сферы.

Proved the importance of historical and geographical factors on the functioning of the cultural sphere. We characterize the conditions of culture Volyn region throughout historical time. Singled out seven historical periods forming cultural sphere mezorehionu which coincide with political stages. Analyzed that the development of culture conditions were characteristic of each historical period and how they influenced the current situation in the cultural field mezorehionu. Most attention is paid to the Soviet period, due to the fact that at this time the formation of a network of institutions and cultural sphere, which has been preserved in its majority and still functioning. The prospects for further research historical features of the cultural industry Volyn region.

Key words: historical and geographical factors, historical periods, historical conditions, culture and cultural institutions, component structure of the cultural sphere.

Постановка наукової проблеми та її значення. Специфіка розвитку культурної сфери Волинської області визначається особливостями розміщення та історичними факторами її розвитку. Сучасна ситуація, що склалась у культурній сфері регіону, особливості розміщення та

функціонування закладів культури безпосередньо пов'язані з процесами, що відбувалися в минулому. Історико-географічні фактори дають змогу прослідкувати розвиток культурної сфери в межах Волинської області в часі, виділити певні історичні етапи, виявити особливості розвитку цього регіону, найхарактерніші національні традиції, існуючі між людьми цінності, існуючі в суспільстві звичаї й вірування.

Аналіз останніх публікацій із цієї проблеми. Серед українських географів питання історичних особливостей формування культурної сфери відображені у праці І. Ровенчака, Н. Моштаків [11]. Окреслені питання знайшли висвітлення й у праці Н. Флінти [14], проте, культурна сфера розглядається автором як складова частина культурно-освітнього комплексу. У зв'язку з цим, питання висвітлюється лише частково. Щодо Волинської області, то великі напрацювання є у істориків та краєзнавців – Г. Охріменка [6], М. Кучинка [6], В. Денисюка [1] та ін. Багато відомостей про історію формування культурної галузі на Волині містять матеріали історико-краєзнавчих конференцій, зокрема, «Минуле і сучасне Волині» [8], «Минуле і сучасне Волині та Полісся» [9]. Однак, комплексні роботи, що з геопросторової точки зору охарактеризували б вплив історичних умов на розвиток культурної сфери мезорегіону поки що відсутні.

Мета дослідження – охарактеризувати історичні умови формування культурної сфери Волинської області. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: виділити основні історичні періоди формування культурної сфери Волинської області; охарактеризувати умови розвитку культурної галузі мезорегіону в різні епохи; виявити вплив особливостей формування культурної сфери на сучасну ситуацію в культурній галузі області.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Оскільки ситуація у культурній сфері безпосередньо залежить від суспільно-політичної та соціально-економічної в регіоні, то хронологічні межі періодів розвитку культурної галузі на Волині прив'язані до політичної історії української держави. У зв'язку з цим виділяємо сім етапів формування та розвитку культурної сфери в регіоні: Князівська доба, Литовсько-польська доба, Панування Російської імперії, Міжвоєнний період, Радянський період, Новий етап (1991–2000 рр.), Новітній етап (початок ХХІ ст. і до сьогодні).

Князівська доба. Серед регіонів Київської Русі Волинська земля була однією з найрозвинутіших як у соціально-економічному, політичному, так і культурному відношенні. Це пов'язано з тим, що Волинь у цей час виділялася значною концентрацією міст (40 літописних міст, із 160 існуючих на той час у межах Київської Русі), які були центрами культурного життя. Місто Володимир-Волинський було центром літописання (Волинський літопис).

Князівської доби сягають початки бібліотечної справи – з'являються перші зібрання рукописів при монастирських (Зимне, Жидичин) та княжих (Володимир-Волинський) резиденціях. У цей час відбувався й розвиток

архівної справи. У державних установах, церквах, монастирях, палацах, замках збирались та зберігались документальні матеріали, що характеризували діяльність цих організацій.

Міські поселення були осередками монументального зодчества. До нашого часу залишилося багато культових та цивільних пам'яток архітектури. У XII ст. сформувалася характерна волинська архітектурна школа, представлена такими визначними пам'ятками, як Михайлівська та Васильківська ротонда, чотиристовпна церква у м. Володимир-Волинський, Георгіївська церква (Любомль), цегляні та кам'яні вежі в Чорторійську, замок Любарта у Луцьку та ін. [3].

Найбільше культурне піднесення Волині припадає на XII ст. – період Галицько-Волинської держави. Визначними осередками культурного-мистецького життя в цей час були міста Луцьк та Володимир-Волинський. У Галицько-Волинському князівстві активно розвивались архітектура, живопис, художні ремесла, ювелірне та музичне мистецтво, що відображено у Галицько-Волинському літописі.

Високий рівень державно-політичного, соціально-економічного розвитку, прийняття християнства, широкий розвиток міжнародних зв'язків сприяв інтенсивному культурному розквіту волинських земель. Центрами розвитку культури були церкви й монастирі, кількість яких після поширення християнства на Волині постійно зростала. На цей час припадає утворення перших закладів культури – бібліотек, що організовувались при монастирях (Зимне) та в маєтках князів (Володимир-Волинський).

Литовсько-польська доба. Ввійшовши у XIV ст. до складу Литовської держави, українські землі значно перевищували Литву за рівнем культурного розвитку. За часів панування Литовського князівства Волинь користувалась широкою автономією. Українська мова була державною мовою у литовських установах, а місто Луцьк – другою литовською столицею після Вільно. Українська культура розвивалася без перешкод, отримавши широкий доступ до надбань європейської культури.

Із 1569 р. разом із Литовським князівством Волинь входить до складу Польського королівства. Захопивши волинські землі, Польща проводить політику національного та релігійного гноблення. Розпочався процес полонізації українського населення. Після Брестської унії 1596 р. починається занепад української культури. Однак, незважаючи на жорстку національну політику польського уряду, продовжується культурний розвиток волинських земель.

У розвитку культури й освіти на цей час на Волині важлива роль належить книгодрукуванню, яке зародилося тут у XVI ст. Друкарні були осередками культурного життя, де гуртувались письменники, митці, науковці. Мандрівні друкарні у 1600-х рр. на Волині діяли у місті Луцьку та містечку Четвертня Луцького повіту (сучасний Маневицький район). Перша друкована книга Волині видана мандрівною приватною друкарнею, що належала ієромонаху Загорівського монастиря Павлу Домжив

Люткевичу Телиці. Друкарня була розміщена в містечку Четвертня (Маневицький район) у Преображенському монастирі, а близько 1626 р. переїхала до Луцька, де у 1628 р. видано «Лямент ...по отцу Іоанне Васильєвичу...» та «Єпикидїон, або Верше жалобная на погребение Василиси Яцковни». У 1647 р. в Дольську (Любешівський район) надруковано книгу «О подражании Христа» [8].

У XVI–XVII ст. на Волині організувалися перші інтелігентські гуртки. У 1617 р. засновано Луцьке Хрестовоздвиженське братство. Братства в ці роки стали осередками освіти, науки й культури в краї. На базі них створювалися школи, гуртки, бібліотеки, друкарні, а згодом і перші музеї.

На відміну від Литовської держави, Річ Посполита проводила політику гноблення українського народу і знищення пам'яток культури. Однак і в таких важких умовах продовжувався національно-культурний розвиток Волині.

Панування Російської імперії. У 1793 р. після поділу Польщі волинські землі потрапляють під владу Російської імперії. Царськими указами та різними циркулярами 1847, 1863, 1876 років заборонялося використання української мови, української літератури, друкування україномовних книг. У першій третині XIX ст. розширилася мережа приватних бібліотек на Волині, їх власники постійно слідкували за поповненням своїх колекцій новими виданнями та рукописами (у Горохові, Городку – до 13 тис. томів). Вже у 1912 р. у містах Володимир-Волинському та Ковелі діяло по дві бібліотеки, у Луцьку – п'ять. Існували також популярні домашні бібліотеки (Луцьк, Ковель). Утворено книгозбірні в населених пунктах Колки та Турійську. Зamoжні верстви населення мали змогу задовольняти свої літературні потреби через книжкову торгівлю. Книжкові магазини діяли у Луцьку (14), Володимир-Волинському (7), Ковелі (9). Найдавнішими архівами у XIX ст. були відомчі архіви Луцького, Ковельського та Володимирського повітових судів. Наприкінці XIX ст. на Волині з'являються перші музеї. Перший музейний заклад – давньосховище на громадських засадах у м. Володимир-Волинський (1887 р.), незабаром у 1890 р. виникло давньосховище при Луцькому Хрестовоздвиженському братстві (Луцьк).

Діяльність, спрямована на надання допомоги культурі краю здійснювали громадські організації, частина з яких функціонували як клубні заклади. В усіх повітах існували товариства піклування про народну творчість. Плідною була діяльність церковно-археологічних товариств, Товариства дослідників Волині, православних братств, що здійснювали активну культурно-освітню та історико-краєзнавчу роботу, створювали музеї, давньосховища, видавали краєзнавчу літературу [7]. Якщо до добродійних організацій претензій не було, то до національних товариств царський уряд ставився вороже.

Після 1910 р. в області з'являється кінематограф. Так, у 1911 р. в м. Луцьку працювало два невеликих приватних кінотеатри – «Ренессанс» та

«Модерн», а згодом відкрито новий кінозал на 300 місць «Одіон» (перебудований із часом у міський театр) [5].

З другої половини 1915 р. на Волині зростає та набуває національного розмаху просвітницька діяльність. «Союз визволення України», «Бюро культурної допомоги Волині і Холмщині» результатом своєї роботи мали виникнення громадських організацій місцевого населення. На базі шкільного батьківського комітету Володимир-Волинського у 1917 р. утворено об'єднання «Громада». Наприкінці 1917 р. чисельність культурно-просвітніх товариств «Просвіта» на Волині перевищила 60. При них активно утворювались українські театри, бібліотеки, хати-читальні, клуби, ансамблі. У 1918 р. утворено Луцьку «Просвіту». Найбільш активно діяли «Просвіти» в селищі Торчин, селах Буяни, Ратнів, Садів, Лаврів, Піддубці. Створювались громадські бібліотеки, діяли драматичні гуртки у селах Піддубці, Садів, Лаврів район), в якому ще діяв оркестр народних інструментів, а в селі Ратнів створено хор товариства «Просвіта» [7].

Із газет у 1917 р. на Волині видавалась «Громадянин», у 1919 р. у Луцьку – «Вістки сірих», у Ковелі – «Інформаційний бюлетень політвідділу», у 1920 р. у Луцьку – «Рабоче-крестьянская правда».

За часів Гетьманату розпочато збір старовинних рукописів, документів, стародруків; проводилася робота з повернення на Волинь евакуйованих під час війни культурних цінностей. У 1918 р. у Луцьку діяв „Театр Любарта”. Проводилася також цілеспрямована виважена політика щодо національно-культурного відродження. До того ж держава не чинила жодних перешкод розвитку культури національних меншин. Влітку 1918 р. вийшло ряд законів, що сприяли розвитку культурної сфери: про мову, про збереження історичних, архітектурних, культурних пам'яток.

Культурним надбанням цього періоду було створення та відкриття великої кількості бібліотек. Також у перші роки ХХ ст. на волинських землях з'являється кінематограф, преса, організовується велика кількість громадсько-політичних та громадсько-культурних організацій. У зв'язку з тим, що на території Волинської області проходили бойові дії під час Першої світової та громадянської війни, ці землі зазнали значних руйнувань, величезні багатства культурної спадщини краю було розграбовано та вивезено за кордон.

Міжвоєнний період. За умовами Ризького договору 1920 р. до Польщі відійшла частина території Волинської губернії, на якій у 1921 р. утворено Волинське воєводство. Польське керівництво проводило політику духовної та культурної асиміляції українського населення. Роль основного культурного центру відігравало місто, за яким йшло село. Засилля міст поляками та євреями перешкоджало їм бути центрами національної української культури у воєводстві.

Культурно-освітню діяльність на Волині здійснювало Товариство опіки над Кресами (найбільша польська громадсько-політична організація, що мала свої осередки в усіх містах та багатьох селах). Реалізуючи свою

мету, «відновлення польського духу і значення Волині», інституція створювала переїзні бібліотеки (у 1924 р. їх налічувалося більше 100, з 3 тис. польських книжок), проводила семінари, читання та інші культурно-освітні заходи, видавала часопис «Zycie Wolynia». «Спілка народного єднання» та інші громадські інституції організовували різні заходи, присвячені польській історії та культурі. Польські громадсько-політично та культурно-освітні організації всіляко перешкоджали діяльності українських установ, насаджували їм свої засади. У міжвоєнний період виходило понад 30 різних часописів. Однак власних українських видань Волинь не мала. У 1920-ті рр. існувало кілька україномовних часописів, а на початку 1930-х рр. тільки один – «Українська нива»; в середині 1930-х рр. – «Волинська неділя», «Батьківщина», «Народна справа», «Наш прапор», «Свобода», «Діло», «Новий час». У 1930 р. у Луцьку працювало сім друкарень [13].

Новоутворені культурно-мистецькі польські та польсько-українські товариства основною метою своєї діяльності мали полонізацію українського населення. До них належали такі осередки: «Товариство з поширення театральної культури на Волині» (Польський волинський театр імені Юліуша Словацького), Волинський союз сільської молоді, Товариство краєзнавців, «Гурт» [13].

Значною подією стало заснування першої великої сцени (концертного залу) у Луцьку у 1924 р. Польський міський театр імені Ю. Словацького проіснував недовго і був ліквідований у 1925 р., чому послужило скрутне фінансове становище, неналежна підтримка з боку уряду, низька відвідуваність. Перший український театр на Волині діяв у Луцьку в 1928–1939 рр. (30 акторів), ліквідований із приходом радянської влади.

Головна рада Польського Товариства краєзнавців займалася створенням регіональних музеїв. Метою діяльності «Товариства приятелів наук», що виникло у Луцьку у 1925 р., був збір експонатів та матеріалів до місцевого музею. Важливою подією у культурному житті краю стало відкриття Волинського краєзнавчого музею у 1929 р., до складу якого входило чотири відділи: етнографічний, археографічний, історико-мистецький та природнича філія (с. Сокиричі). Бібліотека товариства нараховувала понад 60 тисяч томів книг. Бібліотечна галузь за часів польського існування мала свої особливості: існував приватний та державний сектор, бібліотеки навчальних закладів та хати-читальні. У Любомльському повіті працювала друкарня Губермана. У м. Любомль також діяв аматорський гурток та духовий оркестр, жіночий хор [13]. У 1927 р. засновано Товариство краєзнавців та охорони пам'яток минулого. За часів польського панування (1921–1939 рр.) державних архівів на території Волинської області не було, а фонди місцевих установ Ковельського, Володимирського та Луцького повітів були вивезені в центральні архіви Польщі, а частина зосередилась у діючих на той час установах.

Для цього періоду розвитку культурної сфери на Волині характерна її спрямованість на полонізацію українського населення, перевага польської мови, літератури, звичаїв. Через організації та заклади культури польська влада здійснювала насадження своєї культури, асиміляцію та окатоличення українського населення.

Радянський період. У зв'язку зі створенням у 1939 р. Волинської області починає формуватися мережа культурно-освітніх закладів. У здійсненні перетворень у культурній сфері важлива роль відводилася процесу націоналізації усіх закладів та організацій культури.

У 1939–1940 рр. розпочато створення архівних установ у районах, містах та обласному центрі. У роки Великої Вітчизняної війни в період окупації (з 25 червня 1941 р. по 21 липня 1944 р.) архівні установи області зазнали великих втрат. До кінця 1945 р. взято на облік 58 установ м. Луцька та 28 районних архівних відділів.

Після війни відбулися певні соціально-економічні зрушення, зріс рівень економічного розвитку, охорони здоров'я, освіти, а також культури. З метою проведення ідейно-політичної та культурно-масової роботи серед населення активно розширювалася мережа культосвітніх закладів. У 1953 р. в області діяло 933 клубних заклади, у тому числі 37 будинків культури, 1281 бібліотека (3948,9 тис. примірників), 257 кіноустановок, філармонія та драматичний театр у Луцьку, пересувний театр у Володимирі-Волинському [8]. Внаслідок впливу різних умов (природних, історичних, соціально-політичних), кількість закладів та установ культурної сфери була значно меншою, ніж у середньому в країні.

Особливою специфікою виділялась бібліотечна галузь, метою діяльності якої було сприяння формуванню комуністичної ідеології (пропагандистська, атеїстична, ідейно-виховна, профорієнтаційна робота). Для реалізації своїх функцій бібліотеки використовували різні підходи й прийоми – проводилися конференції, семінари, тематичні вечори, вечори запитань та відповідей, усні журнали, суспільно-політичні читання, літературні ранки, бібліографічні огляди, оформлення виставок, фотовиставок, книжкових стендів, зустрічі з видатними людьми тощо. Бібліотекарі організовували пересувні бібліотеки. В області була створена централізована бібліотечна система. Централізоване книгозабезпечення, формування фондів через центральну районну бібліотеку істотно покращили книжковий фонд сільських бібліотек-філіалів, що, у свою чергу, сприяло зростанню кількості читачів у районах області. Переважна більшість бібліотек розміщувалася у приміщеннях будинків культури [10].

Клубні заклади стали дієвими центрами зростання культурного рівня селян. У 1960 р. діяло 806 хороших (19,4 тис. учасників), 278 музичних (2,7 тис.), 864 драматичних (12,3 тис.), 513 танцювальних (4,6 тис.), 80 образотворчих (0,9 тис.) гуртків [8]. Клуби здійснювали такі форми роботи: тематичні вечори, вечори питань і відповідей, обрядові і календарні свята, вечори відпочинку, зустрічі з відомими людьми,

виставки. Серед сільських клубів Волині в ці роки своєю активною діяльністю виділявся Скібський клуб, із 1947 р. тут діяв лекторій.

Ще однією формою організації культосвітньої діяльності були агіткультбригади – мобільні художні колективи, що ознайомлювали населення з новинами життя країни й області та розважали піснями, танцями, художнім словом безпосередньо на роботі під час хвилин відпочинку. Такі об'єднання діяли при кожному будинку культури.

У радянський час широкого поширення набуло кіно. Вже у квітні 1940 р. було організовано 12 кінотеатрів, 8 звукових кінопересувок. У 1950 р. на Волині діяло 30 міських та районних кінотеатрів, 151 звукова кінопересувка, 166 кіноустановок у сільській місцевості [5]. У 1969 р. створено аматорську кіностудію «Волинь» та відкрито першу музичну школу у Луцькому районі (сmt Торчин).

З 1940 р. у м. Луцьку діє Будинок народної творчості – методичний центр культурно-освітньої роботи в місті й області, у 1939 р. створено професійний музично-драматичний театр та філармонію, у 1976 р. – Волинський обласний театр ляльок. У 1965 р. відкрився луцький широкоформатний кінотеатр «Промінь» (11 800 місць) [1].

Історія радіомовлення Волинської області бере початок із 1940 р., трипрограмне радіомовлення з'явилося у 1971 р. Перші трансляційні радіовузли в області запрацювали ще у 1939 р. у містах Луцьку, Володимирі-Волинському, Ковелі. У 1990 р. в області діяло 326 800 радіоточок [5].

Початок історії телевізійної галузі припадає на 1958 р., коли регулярні телепередачі побачили жителі Луцька та навколишніх сіл (введено в дію Луцький ретранслятор). Вже у 1961 р. у Волинській області було зареєстровано 2 439 телевізорів. Кольорове телебачення бере початок із 1968 р., а кабельне телебачення в області з'явилося у 1989 р.

З 1939 р. веде свою історію найстаріша газета Волинської області – «Волинь», а перший журнал суспільно-політичний літературно-мистецький часопис «Волинь» вийшов друком у 1991 р. Починаючи з 1960 р., книги в області не видавалися аж до 1990 р.

У роки радянської влади створено такі громадсько-культурні організації: Спілку журналістів (1957 р.), Спілку художників (1989 р.), Спілку письменників (1980 р.). У 1967 р. засновано літературно-мистецьку студію «Зорі над Стиром», що друкувала сторінку культури й мистецтва у газеті «Слава праці» [4].

Перший на Волині народний музей – Торчинський історичний відкрито у 1960 р., Іваничівський народний історичний музей – у 1975 р.

Організаційно-управлінська структура культурної галузі в радянські роки, мала такі особливості: в перші роки радянської влади новостворені клубні заклади, бібліотеки реєструвалися та були підпорядковані відділам народної освіти, в повоєнні роки клуби та будинки культури створювалися переважно на базі підприємств та мали статус профспілкових закладів. У 1945 р. створено Волинський обласний відділ у справах культурно-

освітньої роботи (з 1953 р. – обласне управління культури), в підпорядкуванні якого було 30 районних відділів культури.

Щодо особливостей розміщення, то основна частина закладів культури припадала на сільську місцевість: 85 % бібліотек (57,5 % книжкового фонду області), 88,2 % клубних закладів, 92,7 % кіноустановок. За забезпеченістю закладами культури в розрахунку на одного жителя область на початку 1990-х рр. займала одне з провідних місць у країні (на один клубний заклад Волині припадало в два рази більше осіб, ніж у середньому в країні) [8].

У радянський період заклади культури змінювали напрями своєї діяльності з культурних на ідеологічні та були центрами пропагандистської роботи. Суть культурної політики в період радянського панування визначали партійно-державні органи, які за основу своєї діяльності брали формування комуністичної ідеології. Працівники культурної галузі підбиралися відділами культури та узгоджувалися з сільськими радами та партійними організаціями. Сфера культури, як й інші сторони суспільного життя, перебувала під жорстким ідеологічним й адміністративним контролем та управлінням.

Новий етап (1991–2000 рр.). Початок 90-х рр. ХХ ст. став періодом утвердження нових засад розвитку культури, відродження народно-обрядової творчості, проведення фольклорно-мистецьких свят («Берегиня», «Різдвяна містерія»). Зі здобуттям Україною незалежності клубні та бібліотечні заклади почали активно брати участь у відзначенні державних свят України – Дня незалежності, Дня Конституції, Дня матері тощо. Кількість клубних закладів на 1991 р. становила 1012, а масових бібліотек – 837, книжковий фонд у 1991 р. налічував 10 млн примірників, діяло 975 кіноустановок. На початку 90-х рр. ХХ ст. в області працювало два театри й два музеї, дві художні школи (412 учнів) та 30 музичних шкіл (6464 учнів), працювало 6675 гуртків художньої самодіяльності (99,1 тис. чол.) [4]. З 1996 р. бере свій початок діяльність Ліги композиторів.

Перед молодістю незалежною державою постала потреба вироблення ключових засад політики у сфері культури, формування її доктрини. У зв'язку з цим у 1992 р. прийнято було прийнято «Основи законодавства України про культуру», де окреслено пріоритетні напрями розвитку культури: створення умов для розвитку культури української нації та культур національних меншин; збереження, відтворення та охорона культурно-історичного середовища; естетичне виховання дітей та юнацтва; проведення фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії культури України; розширення культурної інфраструктури села [12].

Партійний архів Волинського обкому КПУ був ліквідований у 1991 р., фонди та майно передані у власність державному архіву області. Відбувалися процеси формування нової нормативно-правової бази діяльності архівних установ, розширення джерельної бази, спрощення

доступу до архівних фондів, їх розсекречення, впровадження сучасних технологій.

Офіційне відкриття Волинського державного телебачення відбулося на початку 1992 р. [5]. Обсяг мовлення волинського радіо на початок 1990-х рр. – найбільший серед областей України – 20 годин на добу. В рік проголошення незалежності на Волині виходило 22 газети.

Однак політична та економічна дійсність початку 1990-х рр. суттєво звузила можливості культурного розвитку. З впровадженням ринкових відносин культурна сфера опинилася у нових незвичних для себе умовах, а загострення проблеми фінансового забезпечення, що є основою для її функціонування, загалом поставило під загрозу інфраструктуру культурної галузі. Зменшення фінансування культурної сфери зумовило скорочення її інфраструктури, погіршення матеріально-технічного стану закладів та установ культури, загострення кадрового питання, обмеження надання якісних культурних послуг. Матеріальна та соціальна незахищеність працівників культури загострила кадрову проблему.

За перші десять років незалежності різко зменшилася базова мережа закладів культури – число бібліотек скоротилося на 32 %, клубів та будинків культури – на 41 %, кіноустановок на 91 % відповідно [4].

Перші роки незалежності – це критичний період для культурної сфери Волинської області. Політична, економічна та соціальна криза в суспільстві, гостра недостатність фінансових ресурсів, виснаження виробничих фондів, застаріла неефективна організаційно-управлінська структура галузі призвели до масштабного скорочення мережі закладів культури.

Новітній етап (початок XXI ст. і до сьогодні). Починаючи з 2000 р., завдяки зусиллям місцевої влади ситуація у культурній сфері Волині починає стабілізуватися. Припинилося скорочення кількості бібліотек, клубів та будинків культури, навіть намітилися позитивні тенденції. Лише кількість кіноустановок продовжувала зменшувати включно до 2007 р. Щодо музеїв та шкіл естетичного виховання – їх кількість збільшується щороку. Зростає обсяг обласного теле- та радіомовлення. Розширюється географія фестивалів та конкурсів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, хоча на протязі історичного шляху часто геополітична ситуація на Волині була несприятливою для розвитку національної культури, населенню вдалося зберегти та розвинути народну культуру, створити багату культурну спадщину. Спостерігалось поступове ускладнення її компонентної структури, виникнення нових галузей та культурних практик (особливо, починаючи з XX ст.), зародження приватного сектора. Формування нової соціокультурної реальності, глобалізація, інформатизація суспільства ставить перед культурної сферою нові виклики. Для подальшого вдосконалення функціонування культурної галузі у Волинській області постає потреба всебічного вивчення її історичного досвіду у здійсненні культурної політики.

Використані джерела:

1. Денисюк В. Обереги духовності : Історико-краєзнавчий нарис / В. Денисюк. – Луцьк : Твердиня, 2007. – 184 с.
2. Дмитрук В. Освіта та культура Волині у період Польсько-Литовської доби / В. Дмитрук //
3. Минуле і сучасне Волині : літописні міста і середньовічна культура : матеріали VIII Волинської обласної істор.-краєзн. конференції 27-28 листопада 1995 р./ відп. ред. Г. Бондаренко. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – С. 93-95.
4. Євро регіон Буг: Економічна і соціальна географія Волині / За ред. Луцишина П.В. – Вип. 2. – Луцьк: МІСГІМ, 1995. – 214 с.
5. Кравчук П. А. Книга рекордів Волині • 2005. 3-є вид. — Луцьк: Волинська обласна друкарня — Любешів : «Ерудит», 2005. – 304 стор
6. Кучинко М. Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби : навч. посібн.— / М. Кучинко, Г. Охріменко, В. Савицький // – Луцьк : Волин. обл. друк., 2008. – 328 с.
7. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції до 130-річчя Житомирської обласної наукової бібліотеки / відп. ред. Костиця М. Ю. – Ж., 1996 р. – 246 с.
8. Минуле і сучасне Волині : тези доповідей та повідомлень II Волинської істор.-краєзн. конференції 26-28 травня 1988 р., Луцьк. – Луцьк, РВВ Волин. облполіграфу, 1988.- 125 с.
9. Минуле і сучасне Волині : тези доповідей та повідомлень IV Волинської істор.-краєзн. конференції 13-14 квітня 1990 р., Луцьк.– Луцьк, РВВ Волин. облполіграфу, 1990. – Ч.1–132 с.
10. Михальчук О. Діяльність сільських бібліотек Волині у 1960-1980-х рр./ О. Михальчук. // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Історичні науки. – Луцьк, 2007. – Вип. 1.– С. 211-216.
11. Моштаківа Н. Ретроспективний аналіз розвитку бібліотечної справи в Луганській області / Н. Моштаківа // «Регіон-2009: стратегія оптимального розвитку»: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. 5-7 листопада 2009 р., Харків. – Харків: Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2009. – С. 304-311
12. Основи законодавства про культуру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cgntb.dp.ua/>
13. Понедельник Л. Польська культура на Волині у міжвоєнний період (1921-1939 рр.) / Л. Понедельник // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Історичні науки. – Луцьк, 2007. – Вип. 1.– С. 97-101.
14. Флінта Н. Історичні аспекти формування та розвитку культурно-освітнього комплексу Тернопільської області /Н. Флінта // Праці наукового товариства ім. Шевченка. Матеріали міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми географічного українознавства на зламі тисячоліть» (до 100-річчя від дня народження Володимира Кубійовича) / за ред. О. Шаблія. – Львів : Наук. тов-о ім. Шевченка, 2003. – Т. XI. – С. 327-331.

УДК 911.3

Львів О.М.

СУЧАСНА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано компонентну структуру загальної середньої освіти, визначено сучасний стан розвитку загальноосвітніх навчальних закладів, визначено рівень розвитку загальної середньої освіти у регіональному розрізі, проведено розрахунки коефіцієнтів нерівномірності розміщення НЗ, забезпеченості населення навчальними закладами.

Ключові слова: загальноосвітні навчальні заклади, коефіцієнт забезпеченості населення навчальними закладами, коефіцієнт нерівномірності розміщення навчальних закладів, індекс локалізації.

Проанализирована компонентная структура общего среднего образования, определено современное состояние развития общеобразовательных учебных заведений, определен уровень развития общего среднего образования в региональном разрезе, проведены расчеты коэффициентов неравномерности размещения НЗ, обеспеченности населения учебными заведениями.